

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д.н.а. Димчо В. Момчилов (Катедра „История и философия“,
Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас),
член на научно жури в конкурс за академичната длъжност „доцент“, обявен в ДВ,
бр. 45/17.06.2022 г. в област на висшето образование 2.Хуманитарни науки,
професионално направление 2.2.История и археология, научна специалност
„Стара история (включително и Праистория) за нуждите на Катедра „История и
философия“ при Факултет „Обществени науки“ на университет „Проф. д-р Асен
Златаров“ – град Бургас

За конкурса за доцент, обявен в ДВ бр. 455/17.06.2022 г. в област на висшето образование 2.Хуманитарни науки, професионално направление 2.2.История и археология, научна специалност Стара история (включително и Праистория) за нуждите на Катедра „История и философия“ на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – град Бургас, единствен кандидат е гл. ас. д.и.н. Мартин Асенов Гюзелев, участвал с Протокол от Комисия за допускане до конкурс.

Мартин Гюзелев е роден на 26.01.1972 г. в град София. През 1998 г. завършва специалността „Археология“ в СУ „Св. Климент Охридски“. След редовна докторантура 1999-2003 г. в Археологическия институт с музей при БАН и защитена дисертация на тема „Селищна система по Западнопонтитското крайбрежие през I хил. пр. Хр.: земите между нос Емине и Босфора“, му е присъдена научно-образователната степен „доктор“.

От 2004 г. М. Гюзелев работи като археолог (и завеждаш отдел „Археология“ на РИМ – Бургас). От 2005 г. той е главен асистент в РИМ – Бургас. Практически почти целият му трудов стаж до постъпването му в университет „Проф. д-р Асен Златаров“ е преминал в РИМ – Бургас.

През 2015 г. защитава докторска дисертация в катедрата по „Стара история, тракология и средновековна история“ на СУ „Св. Климент Охридски“ на тема „ДионисийБизантийски и неговият Анаплус на Босфора, като извор за историята и културата на Югоизточна Европа“, за което му е присъдена научната степен „доктор на историческите науки“.

В Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – град Бургас работи като хоноруван преподавател от 2015 г. година. След конкурс от есента на 2017 г. (20.11.2017 г.) е главен асистент и щатен преподавател - т.е. той е преподавател (хоноруван и редовен) вече седем години.

Има дългогодишно участие (между 1987 и до 2020 г.) в редица археологически проучвания – спасителни и редовни (и като студент и вече професионално), на повече от 22 обекта. Между тях са: Палеокастро (Поморие); Урдовиза (Китен); Манастир тепе (кв. Банево – Ветрен – град Бургас); село Мъдрец (Хасковско); Кабиле (Ямболско); Силистра; обект 17 на ЛОТ 5 по АМ – Тракия при село Вратица, община Камено; „Козарева могила“ (до град Каблешково); м. Кантона, село Черни връх (Бургаско); Голямото кале – с. Младежко (Малко Търновско). Но особено впечатление правят проучванията му в: Созопол (в редица подобекти като: местността Калфата, Стар град „Крепостни стени и съоръжения“, „Старата дърводелна“, „Морски скали“; м. Буджака – Солинария, „Стара община“, м. Св. Марина); Несебър (в подобекти: църквите „Св. Йоан Кръстител“, „Св. Спас“, „Св. Архангел Михаил и Гавраил“, „Св. Йоан

2

Алитургетос“) и Обзор (подобекти: „Късноантична сграда“; УПИ-XXX, кв. 23).Т.е. вземал е участие в изследванията на знакови археологически обекти като Созопол, Несебър, Аквекалиде, Урдовиза. На три от тях е бил заместник-ръководител, на два – съръководител, а на осем – ръководител.

Част е от колективи, провеждащи теренни обхождания в южните части на Източна Стара планина и подводни експедиции.

Извършвал е и продължава да извършва експертизи на културно-исторически ценности.

В сферата на научните интереси на Мартин Гюзелев в публикациите му се очертават няколко проблемни кръга:

1. Първият от тях е Западночерноморското крайбрежие и съседните земи на юг от Стара планина от I хил. пр. Хр. до IV в. сл. Хр. Тук се обособяват социокултурните и политическите контакти на траки, елини, римляни; свързаната с тях веществена култура – импортна и местна керамика, епиграфика, монети и монетосечене; селищна структура – населени места (градски и селски), пътна система, укрепени пунктове, храмове; както и анализ на писмени данни за региона.

2. За М. Гюзелев значим интерес представлява корабоплаването през Проливите и по-конкретно през Боспорския (Босфорския) проток и ролята на Бизантион. В общия списък на представените публикации този кръг от въпроси е разглеждан в шест от тях за кратък времеви период. Тук се преплитат социално-икономически, политически и религиозни аспекти от Античността, свързани с проблема за прехода от Европа в Азия. Тази проблематика е с широка хронологическата рамка – тя включва събитията от епичните митографски времена и проследява представата за паралелността (сравнява я с огледалността) на двата бряга – на Европа и на Азия. В ролята на корабоплаването не е пропусната традицията към божествените персонажи в трако-малоазийските представи за Зевс (като Зевс Уриос/Попътен), Майката на боговете, Посейдон и др., но особено място е отделено на ролята и значението на Хиерона на Зевс Уриос, разположен на края на Боспора и началото на Понта.

Тук е застъпена и интересната проблематика около отварянето на Босфора.

3. Друг – трети кръг от изследвания, представляват археологическите проучвания на обекти, съсредоточени на полисната територия на Аполония (за Мартин Гюзелев – Аполония на Понта). В общо 9 публикации са проследени резултатите и научните им интерпретации по международен проект, в който със съществено участие е и самият М. Гюзелев. Програмата по изпълнението продължава и понастоящем под ръководството на д-р Александър Баралис и доц. д-р Кръстина Панайотова. В конкретика това се отнася за археологически обект в местността „Св. Марина“, където разкритите структури се свързват и интерпретират като извънселищна сграда с жилищни и стопански функции (ойкос), чиито размери с дворното пространство са 300 м². Археологическите данни (строителна и битова керамика, колективна находка от бронзови автономни монети на Аполония) насочват датировката на функционирането на този обект в хронологическия обхват между третата четвърт на IV в. пр. Хр. докъм средата на III в. пр. Хр. Този определян като трети кръг от изследвания може и трябва да се обвързва и прелива с изследвани проблеми от I-вия, а именно: социокултурни и политически контакти на траки, елини, а впоследствие и римляни, но най-вече със свързаната с тях материална култура (изразяваща се чрез керамиката и монетосеченето), както, разбира се, и с определени типове селищни структури.

4. Важна част в общите научни дирения на М. Гюзелев заема изследването на Анаплуса на Дионисий-Бизантийски и най-вече анализите на географската информация. Специално внимание е отделено на тракийските реалии: топоними, антропоними,

етноними, които биха могли да бъдат отнесени към гръко-тракийския или тракийския митологичен спектър.

5. Друг разглеждан кръг от проблеми, скромно представен от автора само като локален (с което ни бих се съгласил с оглед на значимостта), е дали Мандренското езеро е било плавателно за кораби. Предложената от Мартин Гюзелев в съавторство с колегата Константин Господинов теза (в две публикации), че Мандренското езеро не е било достъпно за морски операции на тежкотоварни кораби, е само част от големия въпрос дали колонията Деултум е притежавала пристанище в прилежащия ѝ тогава воден басейн и как стои изобщо въпросът с корабоплаването там и през Античността, и през Средновековието. Тук тепърва пред изследователите остават открити аспекти от този въпрос, а именно: каква е ролята на укреплението на нос Форос тогава, или пък интерпретирането на епиграфски паметник, наскоро разчетен от Николай Шаранков.

6. Група публикации на д.и.н. Мартин Гюзелев са посветени на:

- обекти и находки от Аполония и нейната територия;
- отделни проучвания на археологически обекти на суша (крепостта Голямото кале при село Младежко, в територията на град Обзор) и под вода – примерно акваторията на Несебърския залив;
- обработка и обнародване на хераклеийските амфори и англифичниамфорни печати от фондовете на РИМ – Бургас относно изясняването и разпространението на хераклейскаамфорнатара на юг от Стара планина и по южното българско Черноморие;
- изследване на монети от т. нар. Бизийска династия;
- подготовка и издаване на каталози от изложби (наши и от Лувъра).

7. Особено място в изследванията му заема монографичното изследване „КАМЕННИТЕ КОТВИ С ТРИ ОТВОРА ОТ БЪЛГАРСКОТО ЧЕРНОМОРИЕ“, Бургас, 2022. Трудът е синтез на неговия дългогодишен интерес към тази проблематика, чието начало той поставя със защитена от него магистърска теза през 1998 г. в СУ „Св. Климент Охридски“. Авторът отчита добрите резултати от почти шестдесетилетните подводни изследвания на българския шелф, в които броят на извадените каменни блокове с отвори е голям (наред с амфорната тара).

Монографията е в обем от 152 стр. Състои се от: Черноморските котви през Античността и Средновековието (вместо предговор на редактора д-р Атанас Орачев), Въведение, Пет глави, Основни изводи, Приложения, Каталог на каменните котви, Използвана литература, Резюмета на английски и български език. Илюстративният материал предлага карти, схеми, рисунки, снимки. Подбраната от автора структура изяснява темата.

Този тип корабни съоръжения са слабо изследвани и са твърде дискуссионни.

Котвите имат и сакрален смисъл. Техните свещени функции са и един символ на надеждата през Античността и Средновековието.

Във Въведението авторът с основание отбелязва бурното развитие на подводната археология, което вече позволява проучване в детайли на някои от навигационните умения и навици на древните мореплаватели. Това води и до по-конкретни теми – появата и развитието на едно от основните корабни съоръжения – котвата, и изясняването на ролята на каменните котви с три отвора.

Мартин Гюзелев обосновава прилагането на един нов подход към темата за каменните блокове с отвори, отнасящ се вече не само и не толкова относно тяхната типология, начина на изработка и количествените анализи като белег за презморска търговия, колкото до техните утилитарни функции и символика, и стига до изводи около интерпретациите на морските търговски маршрути и по отношение на твърде дискуссионната датировка на тези съоръжения.

4

Не е пропуснат и въпросът за разпространението, функциите и символното значение на каменните котви, а също така за наличието или липсата на пристанищни съоръжения.

Глава първа е озаглавена „Писмени известия за древни котви“. В нея М. Гюзелев, на базата на мненията на определени изследователи, подхожда с критичен коментар за наименованието на този тип корабни съоръжения. За целта проследява сведенията на редица антични автори – върху текстове, които досега са предмет на широко обсъждане в научното пространство, но същевременно водят до разминавания и различни интерпретации. Прави етимологичен анализ. До голяма степен се опира на своите разработки върху „Анаплуса“ на Дионисий Бизантийски. За него този тип корабно съоръжение трябва да бъде изведено като „анкура“.

Глава втора е „Историографски преглед“. Направен е преглед в чуждестранната и нашата историография и са посочени широк кръг от изследователи, включително и такива със съвсем актуални публикации по темата. Разгледана е основната научна литература по въпроса за каменните котви с три отвора. Отчетено е като много важно обстоятелство, че голяма част от музеите не обнародват материалите в своите фондове – всъщност това е проблем, далеч надхвърлящ конкретната тема.

Глава трета „Каменните котви с три отвора от Българското Черноморие (Опит за палеографски преглед)“ разглежда находките, постъпили в българските музеи в резултат на почти шестдесетгодишната дейност на подводната археология, както и на драгиране. В нарочна карта са представени местонамиранията. Тези артефакти са показатели за наличието или отсъствието на котвени стоянки или пристанища – т.е. съответно на търговски или друг вид морски дейности. Тук е много уместно обръщането на автора към петрографските характеристики.

Глава четвърта „Разпространение на каменните котви с три отвора“ проследява този тип корабни съоръжения по Българското Черноморие от север на юг с начален пункт фар Шабла и до акваторията на Ахтопол с подходяща литература и приложен коментар към всеки един от артефактите. Главата завършва с няколко изключително важни извода на Мартин Гюзелев, между които: 1) че броят на каменните котви с три отвора рязко намалява на юг от Аполония; 2) че най-голям брой такъв тип се открива в акваторията на Аполония; 3) че каменните котви с три отвора от българския шелф трябва да се приемат за древна елинска заемка и че тези черноморски котви за разлика от Средиземноморието се употребяват през цялата Античност и Средновековието.

Глава пета „Функции и символика на древните котви“ е разглеждана през призмата, че котвата във всички времена и епохи за средиземноморските народи е имала важно символно значение. Всъщност този въпрос в научната книжнина не е достатъчно добре осветлен. По-надолу М. Гюзелев проследява някои от тези значения и я определя като един от основните християнски символи. Счита, че тук символиката трябва да бъде по-широко разгърната.

От крайните изводи бих обособил следните: 1) местата, където се откриват древни котви, маркират морските маршрути, което със сигурност важи за котвите с три отвора, защото каменните блокове с един или два отвора може и да не са котви; 2) поради по-малките си размери този тип котви са служели за закотвяне на малки плавателни съдове.

Каталогът включва 61 каменни котви с три отвора с подходящо илюстриране и литература.

Използваната литература, приложена от автора, се състои от съчиненията на няколко антични автори, както и шейсетина заглавия на кирилица и над четиридесет на латиница.

Монографията завършва с резюмета на английски и български език.

5

Монографията „Каменните котви с три отвора от Българското Черноморие“ на Мартин Гюзелев е с безспорни научни достойнства.

Приносите в научно-изследователската и публикационна дейност на колегата Мартин Гюзелев бих обобщил така:

1. Обстойното разглеждане на селищната система и на пътната мрежа между Еминска планина и Босфора с приложения подробен каталог. Той не се задоволява само с описание на археологическите материали, а прави вертикален и хоризонтален разрез на селищната структура, икономическото състояние на селището (селищата) на базата на:

- съобразяване с физико-географските особености – като предпоставка;
- традиционната методика – историческо изследване, основана на анализа на изворите;

- освен селищната система са разглеждани и структури, и съоръжения.

2. На фона на засиления интерес към черноморския проток Боспор и града, разположен на Боспорския полуостров, особено място заема Анаплуса на ДионисийБизантийски. Още повече, че наличните изворови данни са пренебрежимо оскъдни. Чрез анализа на топосите по Анаплуса М. Гюзелев регистрира устойчива тенденция в появата и изчезването на антични светилища и „божи места“. Коментира античното съчинение Анаплус като прилага и подходи, присъщи за медиевистиката. Използването на съчинението като исторически и палеогеографски извор е принос. Сполучливи са предположенията на М. Гюзелев за изчезването (свързано с разрушаването на Византион от Септимий Север, с готските нападения, с подмяната на населението) на голяма част от топонимите.

3. Относно корабоплаването през Проливите е обърнато внимание върху няколко изключително важни фактора като:

- сезонността на плаването, вариращо според автора от лятото до есента (по-конкретно принципно тази сезонност се вмества във времевите граници април – октомври);

- съобразяването с теченията и преодоляването им в проливите – в Дарданелите и особено в Боспора;

- засилването на морския трафик във връзка с нахлуването на елинските преселници и произтеклите проблеми от политическо и икономическо естество.

Разгледана и анализирана е сложната картина от възможностите за придвижване или не през Проливите, свързана с:

- частичните или пълните морски блокади, произтичащи от геополитическата роля на Боспора и Дарданелите;

- ролята за контрол, проявявана на моменти от Византион и други владетели;

- пиратството;

- стремежа към запазването на свободния достъп до Проливите при римската доктрина;

- тенденцията към занижаването на геополитическото значение на региона до края на Античността.

4. Авторът анализира процесите, убедително конструира свои постановки и тези, което при относително ограничената и понякога едностранна информация за епохата изисква използването и съчетаването на разнообразни данни от различни информационни източници.

5. Публикувани са за първи път монети на владетели от т.н. Бизийска династия.

6. Върху дискуссионния проблем за каменни котви.

6

Чрез богати писмени и археологически извори убедително проследява пътища, селища, важни укрепени пунктове. Потвърждава стари локализации, аргументира нови или изказва резерви за други, за които има неубедителни сведения.

Много добро впечатление прави ползването на съвременните тенденции, от една страна, при обработване на археологически материал, от друга, неговото представяне – чрез богати, прецизно изработени таблици, графики, диаграми.

Използва интердисциплинарни методи.

М. Гюзелев е вещ познавач на паметниците, които публикува, и на авторите, работещи по проблемите – оперира свободно с огромно количество наша и чуждестранна литература.

Естествено е, че не липсват пропуски. В някои свои изследвания М. Гюзелев има конструкции, които са хипотетични, спорни, макар и рядко – неточни. Но слабостите са неизбежни при всеки един изследовател.

Трудовете му са публикувани в редица известни издания.

Редица изследвания на М. Гюзелев допълват фактологическата база, въвеждат в научно обръщение нов археологически материал, нови паметници, които го подпомагат и в момента като преподавател в университет „Проф. д-р Асен Златаров“ и ще го подпомогнат и в бъдещата му работа.

Откритите нови паметници обогатяват представата ни за Западночерноморското крайбрежие през I хил. пр. Хр., а някои от тях и за първите векове от новата ера.

В заключение по отношение на публикационната му дейност мога да добавя, че разгледаните трудове показват целенасоченост, задълбоченост, широко познаване на изворите, на нашата и чуждата литература. Много от поставените въпроси са предмет на отдавнашни спорове в науката, но тук трябва да се изтъкне, че Мартин Гюзелев взема отношение към тях и се обляга на археологическите проучвания, писмените източници и ги интерпретира на базата на обилна историография. Той отстоява собствени научни позиции, проявявайки толерантно отношение към становищата на другите - отнася се уважително и едновременно критично към всички мнения, не натрапва грубо своето мнение, липсва дразнещата категоричност.

Всички изложено дотук ми позволява да твърдя, че в лицето на Мартин Гюзелев имаме специалист и учен с подчертан професионализъм, много добър изследовател по проблемите и на I-во хил. пр. Хр., но също така, добре познаващ и по-следващите периоди. Затова смятам, че постиженията му трябва да бъдат оценени по достойнство.

Относно изпълнението на минималните изисквания за наукометрични показатели по чл. 2, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ кандидатът разполага с необходимия точков актив.

Мартин Гюзелев активно се включва в реализирани научно-изследователски проекти и програми:

1. Разработвал е и пряко е участвал и продължава да участва в научно-изследователски българо-френско-румънски проект (с археологически, интердисциплинарни проучвания на територията на древна Апология, финализирани с доклад);

2. Проекти, свързани с територията на Несебър, включително и с античната територия на Месамбрия Понтийска.

Има и научни специализации: в Центъра за изследване на Средиземноморието и човека – към Университета в Екс-ан-Прованс, Франция през 2003 г. и Американска школа за класически изследвания, Атина, Гърция през 2009 г.

Участвал е в разработването и реализирането на няколко програми и проекти в Созопол и Несебър.

Изнасял е доклади на научни форуми в България и на международни в Гърция, Турция и Франция.

В университет „Проф. д-р А. Златаров“ – Бургас чете и води основни лекционни курсове вече седма година, както следва:

-в обучението на бакалаври - „Стара история“, „Тракология“, „Културно-историческо наследство“, „Антична цивилизация“, „Археология“, „Увод в историческото познание“. Също така с бакалаври провежда и дискуссионни лектории на тема „Историческа география и картография на Средиземноморието“;

-в обучението на магистри – „Стара история и Тракология“, „Историческа география на Източното Средиземноморие“, „Историческа семантика“.

Разработвал и актуализирал е учебни програми по: Стара история, Тракология, Антична цивилизация, Стара история и Тракология, Археология, Историческа семантика на Източното Средиземноморие, Историческа семантика, Увод в историческото познание.

Той е изключително уважаван и от колегите си преподаватели, и от студентите.

През всички тези години Мартин Гюзелев участва в различни форми на научна, преподавателска, популяризаторска и издателска дейност.

Усърдно и непрекъснато подобрява своята професионална квалификация.

Мартин Гюзелев е бил завеждащ отдел „Археология“ на РИМ – Бургас – нещо, за което скромно не споменава в автобиографичната си справка – да не забравяме, че това е мястото, оформило научното развитие на известни наши учени като Михаил Лазаров, Иван Карайотов. В тази си функция е разработвал тематико-експозиционни планове и експозиции.

Цялостната дейност на гл.ас. д.и.н. Мартин Гюзелев остава възможно най-ярки впечатления за професионализъм.

ОЦЕНЯВАЙКИ ВИСОКО ПРИНОСНИТЕ ЕЛЕМЕНТИ В ПРЕДСТАВЕНИТЕ НАУЧНИ ТРУДОВЕ И ВСИЧКО ПОСОЧЕНО ПО-ГОРЕ, В ЗАКЛЮЧЕНИЕ УБЕДЕНО СЧИТАМ, ЧЕ КАНДИДАТУРАТА НА ГЛ.АС. Д.И.Н. МАРТИН АСЕНОВ ГЮЗЕЛЕВ ОТГОВАРЯ НА ИЗИСКВАНИЯТА ЗА ЗАЕМАНЕТО НА АКАДЕМИЧНАТА ДЛЪЖНОСТ „ДОЦЕНТ“ ЗА НУЖДИТЕ НА УНИВЕРСИТЕТ „ПРОФ. Д-Р АСЕН ЗЛАТАРОВ“ – ГРАД БУРГАС. ЗАТОВА КАТЕГОРИЧНО ПРЕПОРЪЧВАМ НА ЧЛЕНОВЕТЕ НА УВАЖАЕМОТО ЖУРИ И ПОДКРЕПИЯМ ИЗБОРА МУ „ЗА“ НА ТАЗИ ДЛЪЖНОСТ.

ГРАД КАРНОБАТ
05.10.2022 г.

Рецензент:
(доц. д.н.а. Димчо Момчилов)